

H NORBERT ELIAS'IN MEDENÎLEŞME SÜRECİ TEORİSİ***Michael W. JACKSON******Çev.: Arş. Gör. Engin TOPUZKANAMIŞ*****

Norbert Elias'ın, *The Civilizing Process* adlı kitabının temel tezi, insan doğasının sosyal hayat tarafından değiştirildiğidir¹. Bizler, 400 yüzyıl gibi bir sürede, karmaşık bir psikolojik ve sosyolojik etkileşim ile medenîleştik. Bu sürecin en önemli tek sonucu, konsantrasyon ve disiplin için kapasitemizin bireysel ve sonra da toplumsal olarak artmış olmasıdır.

Medenîleşme sürecinin kesin bir başlangıcının olmadığını kabul eden Elias, sürecin 1550 civarında belirgin hale geldiğini ileri sürer. Zamanla âdab-ı muaşeret², görgü kuralları kitaplarında toplandı ve

H Hakem incelemesinden geçmiştir.

* Jackson M. W., "Norbert Elias's Theory of the Civilizing Process", Bulletin of the Australian Society of Legal Philosophy, Vol. 9, No. 32, March 1985, s. 298-312.

** Sidney Üniversitesi, Yönetim Bölümü.

*** Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Anabilim Dalı.

¹ Über den Prozess der Zivilization: Soziogenetische und Psychogenetische Untersuchungen, 2 Volumes, Bern: Francke Verlag, 1969 [1938] translated as The Civilizing Process: The History of Manners, Volume I, E. Jephcott, trans., Oxford: Blackwell, 1978 and State Formation and Civilization, Volume II, E. Jephcott, trans., Oxford: Blackwell, 1982.

² manners (çev.). Ferit Devellioglu'nun Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat'inde âdab-ı muaşeret kavramına, içtimâî yaşayış bilgisi ve usulleri

aktarıldı. Bu kitapların ortaya çıkmasıyla, belli bir sosyal tabakada âdab-ı muaşeretin öğretilmesi ve öğrenilmesi yaygın ve tek tip hale geldi. İzleyen dönüştün yavaş ama muazzamdı.

İlk aşamada görgü kuralları, idrar yapmak, tükürmek, dışkılamak, yemek vb. gibi beden fonksiyonlarının kontrolüne önem kazandırdı. Cinsel istek ve öfkenin fizikî fonksiyonları da aşağı yukarı aynı zamanda kitaba girdi. Kısacası yemek ve cinsellik, ihtiyaçların hayvanî bir tatmininden, görgü kurallarındaki sosyal ritüellere dönüştü.

Önce Hegel ve Marx, biyolojik ihtiyaçların sosyal olarak tatmin edilmesi gerektiğini fark etmişlerdi. Bunun sonucu olarak da mal kavramını. Elias malların üretimi ile değil ama onların hangi görgü kuralı ile kullanılıp tüketildiği ile ilgilenmiştir. Bu yüzden, yemek pişirmede, etin canlı hayvanla olan bağını koparan değişimlere büyük önem vermiştir. Bir zamanlar yemeklerde, kopartılıp ayrılmak üzere bütün olarak kızartılmış hayvanlar sunulurdu. Ama sonraları, hayvanlar piştikten sonra servis edilmek üzere parça yahut dilim olarak kesildi. Vahşi av etinin güçlü tadını perdelemek için soslar eklendi. Bunun gibi bir değişimde Elias, insan doğasının doğaldan sosyale doğru evrilmesini görür.

Liberal Robert Nozick ve feminist Germanie Greer gibi farklı çağdaş yazarlar, John Locke'un, 'her birey kendi bedeninin sahibidir' varsayımını kabul etmiş olsalar da, Elias bu varsayımın programatik

karşılığı verilmiştir (Aydın Kitabevi Yay., 13. Baskı, Ankara 1996, s. 8). Manners kelimesi, terbiye edilmiş, görgülü davranışı ifade etmektedir. Kelimeyi çoğu kez âdab-ı muaşeret, zaman zaman ise görgü, terbiye, tavır gibi kavramlarla ifade etmeye çalıştım. Görgü kuralları yerine âdab-ı muaşeret deyişini tercih etmemin sebebi, âdap kelimesinin bir davranıştaki yol, yordam ve terbiyeyi, muaşeret kelimesinin ise toplumsal ilişkileri ve iyi geçinmeyi ifade ediyor olmasıdır. Bu haliyle de manners kelimesindeki hem davranışı, hem de davranışın usulünü (terbiyeli davranış) da karşılar görünmektedir. Etiquette ise bu davranışları formüle eden görgü kurallarını ifade etmektedir (çev).

anlamları üzerine çalışan tek kuramcıdır. Onun temel fikri, bireylerin bir zaman sonra kendi bedenlerini ve ruhlarını kontrol ve idare etme sorumluluğuyla yükümlü tutulmaya başlanmalarınıdır. Bir merdiven boşluğuna dışkılamak veya öfke krizlerine dâçar olmak, yağmur ve rüzgâr gibi doğal gerçeklikler olarak görülürdü. Bu davranışların, bırakın kontrol edilmek durumunda olmasını, kontrol edilebileceği bile kimsenin aklına gelmezdi. Elias'a göre, bu davranışlar üzerinde her zaman bir kontrol uygulandıysa da, bu, Rönesans Avrupa'sında büyük ölçüde artmış ve yaygınlaşmıştır. Zamanla dışkılamak ve idrar yapmak kamu alanını terk ederek özel alana geçti. Önce, masada burun karıştırmak yasaklandı. Sonra da burun temizlemek olarak kılık değiştirip zorunlu (*de rigueur*) hale geldi. Gömlek kolları, ceket arkaları, masa örtüleri ve perdeler bir daha burun temizlemek için kullanılmadı. Mendil icat edildi ve zamanla belli bir şekilde kullanımı bir görgü kuralı kabul edildi. Tükürmek, bir ihtiyaç olarak çok çabuk kayboldu. Yellenmek adeta hoş görüldü. Erasmus, bütün bu beden fonksiyonlarının nerede yapılıp nerede yapılmaması gerektiği konusuna büyük önem ayırmışken, bugün *Debtett's Etiquette and Modern Manners* kitabı onlardan hiç söz etmez³. Bu beden davranışlarını kontrol etme, bugün bizim kültürümüzün içine öylesine işlemiştir ki, çocuklar beş yaşına geldiklerinde bunları çok iyi öğrenmiş olurlar. Bugün bir kişi bizim hiç görgü kuralımız olmadığını düşünürse, bunun sebebi, bizim pek çok yönden çok terbiyeli⁴ oluşumuzun gayet olağan olmasıdır. Elias'ın teorisinde, bu terbiye (görgü) için gerekli olan "tepki kontrolü"⁵, bugünün çok karmaşık ve farklılaşmış toplumlarının, kendisinden yetiştiği toplumuydu⁶.

³ E. Donald, *Debtett's Etiquette and Modern Manners*, London: Pan, 1981.

⁴ Well mannered (çev.).

⁵ Affect: Davranışı etkileyen arzu ya da duygu (Concise Oxford English Dictionary). "Affect terimi, daha karmaşık bir duygunun oluşması için gereken tipik bilişsel değerlendirme öncesinde, bir uyarana karşısında oluşan içgüdüsel bir reaksiyon olarak tanımlanabilir." [http://en.wikipedia.org/wiki/Affect_\(psychology\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Affect_(psychology)) Burada tepki kontrolü olarak çevirdiğimiz *affect control* kav-

Dikkat edilirse, Elias'ın iddiası, âdab-ı muaşeretin, ne sadece içeriğinin değiştiği, ne de alanının genişlediğidir; buna karşın, o bu iki noktayı da ileri sürer. Ama ayrıca görgünün, bireylerden çok daha fazla beden ve ruh kontrolü talep ettiğini de ileri sürer. Artan kontrol, herhangi bir moda âdetinden çok daha büyük bir önem taşıyan, değişen ve büyüyen âdab-ı muaşerette bir yan etkiydi.

Âdab-ı muaşeretin gelişim gösterdiği dönemde, taşımacılıktaki ilerlemeler, seyahat güvenliği ve iletişim, insanların hayatlarını artık sadece doğum ve ölümle değişen birincil ve ikincil gruplarda⁷ sürdürmeyecekleri anlamına geliyordu. Seyahat, yabancıları bir araya getirdi. İletişim, işbirliğini pratikleştirdi. Taşımacılık, artık yerel mallar için pazarlar bulunmasını mümkün kıldı. Yabancılarla tanışmak ve iş yapmak, diğerlerinin çıkarlarını kavrama ve saygı gösterme yanında öz-disiplini zorunlu kıldı. Şüphesiz Elias, her zaman tepki kontrolünün bazı ölçütleri olduğunu kabul etmektedir. Onun vurgusu, bu durumun artık kişisel bilince ait hale gelmesidir. Marc Bloch'un *Feudal Society*'de tasvir ettiği, "ani dürtüleri üzerinde pek az kontrolü olan (...) ortaçağ adamı" yok olmuştur.

Elias'ın anladığı haliyle âdab-ı muaşeret otonomdur. *The History of Manners*'da Elias, 1500'den 1800'e kadar görgü kuralları literatürünün geniş bir özetini sunmaktadır. Ne bu kitaplarda ne de ilgili kaynaklarda, âdab-ı muaşeretin, meselâ masada, gerçek ya da hayalî bir hijyen bilgisiyle savunulduğuna dair hiçbir işaret yoktur. Masa örtüsü, bakterilerin yayılmasını durdurmak için değil, sahibinin varlık ve kibarlığının göstergesi olarak ortaya çıkmış, çoğalmış ve çeşitlenmişti. Birinin yaşını, cildini ve duygularını, kozmetiğin maskeksi ardına saklaması ve bayağı kibarlıklar benzer bir kanıt sağlar.

ramı ile kastedilen anlam kişinin, belli bir duygusal uyarana karşısında vereceği şiddet, öfke, cinsel arzu gibi tepkileri kontrol altına alarak, rasyonel bir düşünme sürecine tâbi tutması ve ondan sonra uygun davranışı sergilemesidir (çev.).

⁶ The History of Manners, pp. 70-71 ff.

⁷ Primary and secondary groups (çev.).

Avrupa'nın, savaşçı-şövalyeler çağından mutlakiyet çağına geçmesiyle, âdab-ı muaşeret sosyal statünün temeli haline geldi.

Bıçak, ortaçağ şövalyesinden kibar saraylıya bu geçişi simgeler. Bütün olarak kızartılmış hayvanlar en seçkin yemek⁸ iken, herkesin kendi bıçağı tek masa gereci idi. Bütün gövdenin sunulduğu yemeklerde, gövdenin en iyi parçasını kesmek için kargaşayla üşüşüldüğünde, gövde kadar birbirlerinin bir yerlerini kesmek de sıklıkla vâki idi. Böyle vakalar, bir aile içinde yahut kibar bir çevrede yeterince kötüydü, ama bir handaki yabancılar arasında bir felaketti. Yemek zamanı kazaları, çoğunlukla cinayete ya da yaralamaya yol açardı. Bir parça kesen komşunun bıçağı için ani bir hareket, sık sık soruna sebep olurdu. Yavaş yavaş sadece görgü kuralları, bıçağı kontrol etmeyi öğretti. Bugün bir çocuk, bıçağı bir başkasına doğru tutmamayı 4 ya da 5 yaşına kadar öğrenir. Bu, Avrupalıların yüzlerce yılda öğrendikleri bir derstir.

Âdab-ı muaşeret daha ayrıntılı hale geldikçe bıçaklara olan ihtiyacımız da daha bir karmaşık hale geldi. Ardından meyve bıçağı, tereyağı bıçağı, balık bıçağı, biftek bıçağı, ekmek bıçağı, greyfurt bıçağı, tatlı bıçağı vb. geldi. Her birinin kendi görgü kuralı vardır. Bazı lokantalarda ve bazı akşam yemeklerinde masa düzenleri, bıçakların, kaşıkların, çatalların ve tabakların en karmaşık ve teferruatlı dizilişi ile bir yarışmaya odaklanmışa benzer. Elias'a göre bu yarışma epey gerçektir. Ödül, XIV. Louis'nin sarayında zirveye ulaşmış görgünün saflaşmasıdır. Âdab-ı muaşeret sonradan, şimdi olduğu gibi, statü arayıcıları arasında kavgasız bir rekabetin zemini oldu. Bir kere yüksek tabaka arasında, beden fonksiyonları üzerinde görgü kuralları kabul edilince, iki gelişme bunu takip etti. Rekabet, yüksek tabaka arasında, sofraya, kıyafet ve konuşma gibi alanlarda devam etti. Aynı anda beden ve ruh kontrolü aşağı sosyal tabakalara sirayet etti.

Statü arzusu, şövalyenin askerî değerlerinde bir kere ifade olununca, âdabın inceliğinde de ifade olundu. Rekabet, hiç olmadığı

⁸ Haute cuisine (çev.).

kadar şiddetli idiyse de, dağılma ve istikrarsızlık o kadar uzaktı. Üstelik âdab-ı muaşeret yarışı, bir sosyal tabakanın bütün üyelerinin paylaşabileceği ve bütün sosyal tabakanın katılabileceği bir değerler kümesi sunuyordu. Elias'a göre, Versay'daki yüksek âdab-ı muaşeret, Fransa'nın birliğinin güçlenmesi, Almanya'nınkinin ise zayıflaması için çok şey yapmıştır.

Burbon ihtişamının Versay'daki en parlak günlerinde, pek çok Alman dükü ve prensesinin gözü Fransa'nın parıltısıyla kör olmuştu. Fransız saraylılarının âdab-ı muaşeretini model aldılar. Württemberg Dükü gibi daha iyi bilinmesi gerekenler bile, geleneksel Sturtgart adetlerinden Fransız görgüsü için, daha çok da dukalık soylularının, burjuvaların ve köylü benzerlerinin zorbalığından kaçınarak öyle yaptı⁹. Fransızca konuşuluyordu. Saraylar planlanıyordu. Bir dük, Katolik olduktan hemen sonra bile metresler tutmaya başlıyordu. Württemberg'de ve Almanya'nın başka yerlerinde, Alman burjuvası, dil, edebiyat, din, adet gibi alanlarda ifade edilen millî değerlere bağlı kaldı. Daha iyileri Versay hayalleri kurarken, eğitimi takip ettiler ve idare(cili)ği öğrendiler. Peter Shaffer'in Mozart'ı, Amedeus'ta¹⁰ Alman aşkını sade olduğu için onurlu sayarken, İtalyan aşkını yapmacık¹¹ diye kötülüyordu. Prusya ve Almanya modernleştiğinde, burjuva kendi rolünü oynamak için hazır¹². Mutlakiyetçilik çağında Alman burjuvazisi ve aristokrasisi ikiden fazla ayrılmış dünyalarda yaşıyorlardı. Sadece soylular ve her yere yayılmış halktan kimseler olarak değil, ayrıca aristokrasinin Fransız görgüsü ile de ayrılmış-

⁹ J.A. Vann, *The Making of State*, Ithaca: Cornell University Press, 1984, p. 173 ff.

¹⁰ Peter Levin Shaffer- İngiliz oyun yazarı. Burada söz edilen, Mozart'ın hayatını anlattığı ve daha sonra filme de alınmış olan "Amadeus" adlı tiyatro oyunudur (çev.).

¹¹ Mannered (çev.).

¹² H. E. Mueller, *Bureaucracy, Education, and Monoply*, Berkeley: University of California Press, 1984, pp. 145-154.

lardı. Sonuç olarak ayırt edici bir “Alman öz imgesi” yapımı ve nüfuzunda uzun bir zamandı¹³.

Bütün diğer farklılıklarına rağmen, Fransız burjuvazisi ve aristokrasisi aynı dile, edebiyata ve dine sahipti. Elias, Fransız burjuvazisinin saray âdab-ı muaşeretini taklit ettiğini söyler ve ondan alıntı yapan Fernand Braudel de bunu onaylar¹⁴. Bu doğru olduğu kadar, aristokrasi ve burjuva aynı âdaba sahipti. Ve bu noktada burjuvazi içinde ve burjuvazi ile aristokrasi arasında âdap yarışı gelişti. Bunun arkeolojik izleri, Marcel Proust'un *Temps Perdu*'su¹⁵ gibi bu yüzyıl sonu romanlarında görülebilir. Bu yarışın başlangıcında, Elias dâhi XIV. Louis'ye vurgu yapar¹⁶. Louis, aristokrasinin kendini beğenmişliğini, kendisi de paylaştığı için kısmen onaylamıştı. Âdab-ı muaşeretin incelenmesi için onları cesaretlendirerek, onların kurumunu kendi çıkarına kullanmak için bilinçli şekilde çaba harcadı. Hiç kimsenin gerçekten ne düşündüğünü söylemediği süslü bir dil ortaya çıktı. Kıyafetler egzotik, özenli ve pahalı hale geldi. Görünüm ne pahasına olursa olsun korunmalıydı. Bütün bunlar müthiş bir ciddiyet içindeydi. Elias'ın dediğine göre o zamanlar, bir ev için gerekenlerle bir aile parçalanır diye bir söz vardı¹⁷. Bir büyük konukevinin görünümünü sürdürme ihtiyacı pek çok soylu aileyi fakir düşürdü. Onurlu, inatçı ve bağımsız soyluların, bir daha geri ödene-meyecek borçlar için yalvarmalarından çok memnun olan sadece Louis idi.

¹³ The History of Manners, pp. 34 and 108.

¹⁴ F. Braudel, The Structure of Everyday Life, S. Reynolds, trans., New York, Harper, 1981, p. 481.

¹⁵ Geçmiş Zaman Peşinde adıyla Türkçe'ye çevrilmiştir. Geçmiş Zaman Peşinde 1, çev: Yakup Kadri Karaosmanoğlu, MEB Yay., İstanbul, 1992 ve Geçmiş Zaman Peşinde 2, çev: Nasuhi Baydar, MEB Yay., İstanbul, 1992 (çev.).

¹⁶ State Formation and Civilization, pp. 191-201.

¹⁷ Court Society, E. Jephcott, trans., Oxford: Blackwell, 1983, p. 53.

Elias'ın tahlili, pek çok çağdaş analogiyi akla getirmektedir. Avustralya'yı da ilgilendiren belli etkilerinden biri, Louis Hartz'ın yeni toplumlar dediği¹⁸ olgudur. Avrupa'dan gelen göçlerle kurulmuş toplumlar, yeni toplumlardır. Seçkinleri, Alman aristokrasisi ve kraliyet ailesi gibi yabancı bir örneği -adıyla söylersek anayurtlarındaki seçkinleri, model alırken, her yeni toplumun dönemleri olmak zorundadır. Avustralya seçkinleri, -siyasî, ekonomik, hukukî, edebî, sanatsal, finansal, vb. açıdan- önce İngiltere sonra da ABD ile tanımlanırken, uzun dönemler geçirdi. Eğer kitle üyeleri de onlar gibi yapmaya yöneltseydi, bu onlar için çok daha zor olurdu. İngiltere'ye seyahat de ithal İngiliz mallarını almak da çok pahalıydı. Basitçe kendi anayurtlarına yönelmiş savaş sonrası göçmenlerinin eklenmesi, sonraki Avustralya milliyetçiliğini karmaşıktırdı. Uzun süre İngiltere'ye yönelmiş geleneksel seçkinler ve evlerine yönelmiş olan göçmenlere bakıldığında, Avustralya milliyetçiliğinin negatif¹⁹ olması pek de şaşırtıcı değildir. Bu, (negatif milliyetçiliğin- çev.) "ne olmadığına dair" bir tanımlamadır; İngiltere ve ABD ile olan bağlardan -İngiltere ve ABD'de değil de burada güçlü olarak hissedilen bağlardan- vazgeçmekten gurur duymaktır. Eğer Avustralya gerçekten çok-kültürlü ise, Avustralya milliyetçiliği, muhtemelen her zaman negatif olacaktır. Red (inkâr), Avustralya'da yaşayan bütün insanların genelde sahip olduğu bir şeydir.

Elbette pek çokları, Fransa ve Almanya'nın Rönesans'tan Fransız Devrimi'ne kadar olan farklı gelişimlerini izah etmişlerdir. Bu izahlardan yeni ve iyi çalışılmış bir tanesi de Marc Raeff'in *The Well-Ordered Police State: Social and Institutional Change Through Law in Germanies and Russia, 1600-1800*²⁰ adlı eseridir. Raeff'in tezi,

¹⁸ L. Hartz, *The Founding of New Societies*, New York: Harcourt, 1964.

¹⁹ Negatif milliyetçilik genel olarak, kendi kimliğini bir düşman ya da öteki üzerinden tanımlama olarak tarif edilmektedir (çev.).

²⁰ New Haven: Yale University Press, 1983. (İyi Düzenlenmiş Polis Devleti: Almanya ve Rusya'da Hukuk İle Sosyal ve Kurumsal Değişme, 1600-1800 (çev.)).

Almanya'daki *Polizeistaat*²¹'in siyaset koyucularının üzerinde düşünölmüş tasarımı ve uygulamasının, modern devlet için kurumsal ve kültürel müesseseler sunduğudur. Elias'ın da içlerinde bulunduğü bazı yazarlar, yönetici seçkinlerin değışen sınıfsal yapısı ve fonksiyonları üzerinde toplayan yönetimin yükselişini vurgularken, Raeff, en önemli değışmenin, sınıfsal kökenlerine bakılmaksızın, yönetilenlerin bakış açısında olduğunu ileri sürer²². Yöneticilerin geleneksel bakışı, kısa vadedeki problemlere karşı tepkiyle sınırlandırılmış ise, Raeff'in öne sürdüğü yeni bakış, sosyal mühendisliğe tam oturan bir uzun vade perspektifinin benimsenmesi idi. Yüzlerce *Landes-Ordnungen*²³ araştırmasında Raeff, rasyonel, merkezî, profesyonel bir otorite kurma ihtiyacı ile birlikte, böyle bir otoritenin değerini anlayabilecek ve kabul edebilecek bir vatandaş yaratma ihtiyacını da belirten bir yığın ifadeye rastlamıştır. Bu, siyasete otonomi atfeden önemli bir özelliğe sahip, orijinal ve kayda değer bir tartışmadır.

Ancak, Raeff'in iddiası, *Polizeistaat*'ta gerçekte ne olduğuna dair bir çalışmada değil, sadece kanunun lafzında durmaktadır. Raeff'in *Ordnungen*²⁴ betimlemesi, sağlam adımlarla ilerleyen dinamik, ilerlemeci ve girişimci Alman toplumlarını imâ eder. Hiçbir şey, hakikatten öte olamaz. Çalışma dönemi Almanya'sı, büyük ölçüde can çekişen feodalizm artıklarından oluşmaktaydı. Pek çok Alman dukalığı, prensliği, tımarı²⁵ ve eyaletinde siyaset, gizli aşk ilişkileri, yeni saray planları ve paralı asker tutmaktan biraz fazlasını içeriyordu. *Ordnungen* Alman gerçekliğini ne ifade etmiş ne de etkilemiştir. Daha çok boş bir kilisede verilen güzel vaazlar gibiydiler. Elias'ın Fransız-Alman ilişkileri analizinin ihsas ettirdiklerini takip edersek, Fransa'yı taklit etmek için başka bir Alman teşebbüsü bu *Ordnungen*'dir.

21 Polis devleti. (çev.).

22 Confirmed in Vann, The Making of Society, supra n. 5, p. 196.

23 Devlet, eyalet düzenleri (çev.).

24 Düzenler, kanunlar (çev.).

25 Fiefdom (çev.).

Fransa'daki erken gelişmelerinin altında yatan davranışların, umutların ve değerlerin izahı olarak alındığında, *Ordnungen* çok ufuk açıcıdır.

Elias, tepki kontrolünün artmasını "hadlerin amaçlı, bilinçli bir tedbirler sürec"ine bağlamıyordu²⁶. Hayır, bu değişimler, diyor, "planlanmamış ama inşa edilmişti"²⁷. Temayül her zaman daha fazla tepki kontrolüydü²⁸. Elias'ın tarih felsefesi, yalanlamış olmasına rağmen, Hegel'in aklın hüneri üstüne çok dil uzatılmış yorumuyla uyumludur²⁹. Zamanla tepki kontrolündeki artış, "hem sosyal ve hem de bireysel yapılara, planlanmış bir müdahale için daha büyük bir alan açılmasına" öncülük etmiştir³⁰. Ve böylece XIV. Louis ve *Ordnungen* yaratıcıları da, kendi müdahalelerini planladılar.

Bedenin ve ruhun doğal tepkilerini kontrol, bizleri çok daha girift ve soyut işleri bile yapabilir kılmaktadır. Elias'a göre, atalarımıza nazaran zevklerimizi daha fazla erteleyebiliyor ve uzun süreli konsantrasyon sağlayabiliyoruz. Bu nitelikler şimdi genele yayılmıştır ancak bir zamanlar nadir idiler. Elias'ın bu savı, tarihçi ve antropologlar tarafından bazı çalışmalara taşınmıştır³¹. Elias'ın kullandığı örnek, araba kullanmaktır³². Motorlu bir taşıtı dar yollarda yüksek süratle kullanmak, konsantrasyon ve gelişmiş bir düzenin muhakemesini gerekli kılar. Bu sıkı öz-denetim³³, bir ortaçağ Avrupa-

²⁶ The History of Manners, p. 222 and cf. State Formation and Civilization, p. 231.

²⁷ Elias, "Sociology of Knowledge, I", Sociology, 5 (1971), 2, pp. 149-68, at p. 154.

²⁸ The History of Manners, p. 100.

²⁹ State Formation and Civilization, p. 231.

³⁰ Ibid., p. 232.

³¹ Örneğin, Marc Bloch, Feudal Society, II, L. Manyon, trans., Chicago: University of Chicago Press, 1961, p. 411.

³² State Formation and Civilization, p. 233-234.

³³ Self-control (çev.).

lısından yahut çağdaşı mağara adamından beklenemez. Bu öz-denetim, bir işi yapmak için bireyin kapasitesini yükseltmekte ve bu işlerin her biri için kapasiteyi derinleştirmektedir. Böyle iyi disipline edilmiş bir kimse, bir radar ekranını öğrenebilir, bir bilgisayar programının çalışmasını izleyebilir, bir mikroskoptan dikkatle bakabilir vs. Elias'ın kavrayışı, otomobil gibi sosyal faktörlerle oluşmuş psikolojik mekanizmaların iç yüzüne her zamanki gibi nüfuz etmektedir.

Otomobil kullanmak kendisi için alışkanlık³⁴ haline gelmiş bir kimse için, bu psikolojik mekanizmaların değerini anlamak mümkün olmayabilir çünkü olağan görülmektedir. Bu onların varlığından şüphe duymak için bir gerekçe değildir. Bizler, doğuştan yahut kazanılmış doğamızın nadiren farkındayızdır.

Artan sosyal organizasyon ve yeni teknoloji hayatımızı ve işimizi daha kolay yaptıysa, bu, sıkı öz-denetim gerekliliği pahasına oldu. İşin değişen doğasına ilişkin en özlü değerlendirmelerden biri şudur:

“İnsan, çeşitli makineler aracılığıyla doğa üzerinde çalışılmasını sağladığında, kendi emeğinin gerekliliğini ortadan kaldırmaz sadece erteler ve onu doğadan daha uzak kılar... İnsana düşen emek daha makineleşmiş³⁵ hale gelir; insan, emeği sadece toplam için eksiltir, tek (işçi) için değil; aksine onun için (emek) artmıştır; daha fazla makineleşmiş emek geldikçe daha az buna değer ve kişi daha fazla makineleşmiş modda çalışmak zorundadır³⁶.”

Elias'ın çalışmasının en kışkırtıcı yönlerinden biri, onun, insanların kendilerini anladıkları dilde anlamaya her an hazır oluşudur.

³⁴ Second nature: Uzun zaman tekrar edilerek, neredeyse tabîi hale gelen, sonradan kazanılmış bir davranış ya da özellik. **Custom** (or **usage**) is a **second nature** deyiminden kısaltılmıştır. Kişinin bir davranışı çok kereler tekrar etmesi sonucunda, bu davranışın artık kişide doğuştan edinilmiş gibi tabîi durması mânâsındadır (<http://www.answers.com/topic/uwe-schmidt>) (çev.).

³⁵ Machine-like (çev.)

³⁶ G. W. F. Hegel, *First Philosophy of Spirit*, 1803/1804, H. S. Haris, ed., and T. M. Knox, trans., Albany: State University of New York Press, 1979, p. 247.

Normalde bu sosyal bilimlerde yapılmaz; çünkü katılımcıların, ne yaptıklarına dair bilimsel bir bilgi sahibi olmadıkları ve bilimsel bilginin oradaki tek tür bilgi olduğu düşünülür³⁷. Elias, düşüncemizi şekillendirmeye devam eden 19. yüzyıl ekonomi ve siyaset düşüncesinin, 17. ve 18. yüzyıl Avrupalıları üstüne eklememesi şaşkınlığına karşı tereddütsüzce direnmiştir. Elias, kendileri bilsinler ya da bilmesinler, bu insanları gerçekten motive eden şeyin çıkar veya güç olduğunu ne farz eder ne de tartışır. Farkında veya değil, bu insanları gerçekte çıkarın ya da iktidarın motive ettiğini, ileri sürmez ya da farz etmez. Bunun yerine statünün kendi içinde bir amaç olduğu ruhsal dünyalarını yeniden inşa eder. *Court Society*'de Elias, Max Weber ve Thorstein Veblen gibi büyük sosyologların, statü kavramını tanıdıkları halde, müsrif ve etkisiz lüks ve itibara yol açtığı için kavramı irrasyonel olarak aldıkları sonucuna varır³⁸. Statüyü, kendi içinde bir gaye olarak, ciddiye aldıklarını söyleyen sosyologların, onu kazanç gibi bir gayenin aracı olarak görmede hızla yanılığa düştükleri bir gerçektir³⁹. Elias'ın kendisi John Scotson ile statünün hâlâ gösterdiği rolü ispatlayan, bir İngiliz kasabası üstünde deneysel bir çalışma yapmıştı. *The Established and the Outsiders*'ta⁴⁰, statünün, davranış ve inancın ürünü olduğunu belirtmişlerdi⁴¹. Statü, eğitim, iş, gelir ve dinin geleneksel ve sosyolojik göstergelerinin bir ürünü değildi.

Statü, en sıradanında bile büyük sonuçlar doğurabilen âdab-ı muaşerete dayanmaktadır. Birçok muhtemel edebî örnek içinde Ken Kesey'in romanı, *One Flew Over the Cuckoo's Nest*'i düşünün. Büyük Hemşire'nin suçlamalarının hâkimiyeti, onun otoritesine yahut gadriyanların gücüne değil, kafası karışmış, hayal kırıklığına uğramış,

³⁷ Elias, "Sociology of Knowledge, I", supra n. 5.

³⁸ *Court Society*, pp. 38, 54 and 102.

³⁹ Örneğin, Muller, *Bureaucracy, Education and Monopoly*, supra n. 6, p 27.

⁴⁰ *Yerleşikler ve Yabancılar* (çev.).

⁴¹ *The Established and the Outsiders*, London: Cass, 1965, p. 148.

heyecanlı hastalarının zihninde oluşmasına sebep olduğu aşağılık⁴² hissine yaslınır. Bu aşağılık hissini, iyi görünümlü, kibar, bastırılmış, sakin ve ilgili görünen davranışı ile oluşturur. Onun örnek hali hastaları utandırır. Elias'ın sözleriyle Büyük Hemşire ve hastaları, kültürlenmeleri⁴³ tarafından üretilen ortak bir utancın eşliğini paylaşırlar⁴⁴. Büyük Hemşirenin suçlamaları bu eşliği ortadan kaldıracak dereceye varmıyor değil, ama hastaların bazı bedensel ve fiziksel kontrollerini kaybettirecek dereceye ulaşıyordu ve kurum (tumarhane (çev.)) onların giyinme, yeme ve tuvaletlerini kısıtlıyordu. Kontrollerini kaybediyorlardı, ama utanç eşliğini değil. Bu yüzden Büyük Hemşirenin bildiği gibi, kendilerinden utanıyorlar ve sıkılıyorlardı. Red McMurphy'nin kafa tutuşu, kendinden utanmaması idi. Raeff'in hikâyesinde olduğu gibi, Kesey'in romanında da Elias'ı doğrulayan şeyler var ve bu kitapları Elias'ın metodu ile okumak, onları daha iyi anlamamızı sağlıyor.

Elias, günlük işlerimin altında yatan, olağan olduğu için farkında olmadığım psikolojik ve sosyolojik mekanizmaların farkına varmamı sağladı. Bir örnek self-servis alışveriştir. Ailem bunu öğrenmek zorunda kaldı, ben ise içinde büyüdüm. Şimdi hepimiz bunu olağan karşılıyoruz. Self-servis olmayan ya da başka bir sebepten hizmet için beklemek zorunda olduğumuz bir eczacıya denk geldiğimize, belli bir marka göz damlası istediğimizde ya sabırsızlanıyoruz yahut da belki çalışanların sorularına içerliyoruz. Şüphesiz iktisatçılar, self-servis alışverişin değerini açıklayabilirler, ancak onun zaten sahip olduğu ve işlemlerini sağlayan psikolojik ve sosyolojik etkileşimleri açıklayamazlar. Robert Davies'in bir romanındaki bir karakter gibi "bir parça hırsızlığa katlanmak, korumaktan daha ucuza geliyor"

⁴² inferiority (çev.).

⁴³ Enculturation: Çocuğun, ya da genelde bireyin, yeni bir kültürü ve söz konusu kültürün yaşam pratiğini, değer yargılarını ve geleneklerini benimseme süreci (çev.).

⁴⁴ State Formation and Civilization, pp. 290, 293-294, and 300.

demek doğruysa da, nasıl işlediğini açıklamaz⁴⁵. Self-servis alışveriş, bir Nadine Gordimer romanı karakterinin dediği gibi, “medenî insanların”⁴⁶ çok fazla aşırıyacakları kabulüne yaslanır. Aynı zamanda insanların ne almak istediklerini bildikleri, marka ve paketiyle tanıdıkları, lazım gelen ebattaki paketi seçebilecekleri, ürünü kullanmayı, evde nasıl saklanacağını, hangi malların hangi mağazada satışta olduğunu ve mağazadaki hangi malın satılıp hangisinin satılmadığını -meselâ alış-veriş arabasını satın almaya kalkmamak gerektiğini, satın almadan önce ürünü yememek gerektiğini (çocuklar ve bir süt salonunda meşrubat almak üzere sırada bekleyen insanlar bu kuralın dışındadır), aldıklarını kasaya götürmeleri gerektiğini, sıralarının gelmesini beklemeleri gerektiğini ve böyle bir sürü şeyi bildikleri kabul edilir. İki nesil önce listede sayılanların hiç birinin bilinmesi beklenmezdi. Onun yerine dükkânlar, insanların görülmesi için tasarlanmıştı. Satış elemanı, müşteriye belli bir ihtiyaç için neyin gerekli olduğu üstüne tavsiye verir, bu ihtiyaç için bir marka yerine başka bir markanın uygun olduğunu ısrarla ileri sürer, malın kullanımı ve saklanması üzerine görüş bildirir, belli bir miktarda alınmasını tavsiye ederken, dükkân da, mallar para ödenene kadar müşterinin ellerinden uzak tutulacak şekilde düzenlenmiştir. Düşünün, birine Franklin’s kasiyerinin tonik yerine maden sodası veya bir başkası yerine No Frills marka sodayı, 750’lik değil litrelik şişede almasını tavsiye etmesi, bir başkası için ne kadar sürpriz ve sıkıcı olurdu. Bir zamanlar dükkânda satış görevlilerinin yaptığı iş şimdi, paketlerin üstündeki talimatları okumamızı sağlayan eğitim, bu bilginin paketlere konulmasını sağlayan kanunlar ve özellikle televizyonlarda, ürünün görülebildiği ve kullanımda iken gösterildiği reklamlar ile (bizim tarafımızdan (çev.)) yapılıyor. Ne var ki televizyon, ancak reklamlar için seyrederek ve onlardan öğrenirsek bu işe yarar. Bu da, reklamlarda söylenen her şeyin söylendiği gibi anlaşılması beklenmediği ve kast edilmediği için, kendisi bir

⁴⁵ R. Davies, *A Guest of Honour*, Harmondsworth: Penguin, 1970, p. 300.

⁴⁶ Civilized people (çev.).

sanattır. Birinin, reklamda söylendiğinin aksine, X markanın dantel masa örtüsündeki 10 yıllık çimen lekesini çıkarmadığı için Franklins'deki kasiyer kızı sorumlu tutması halinde kızcağzın halini düşünün.

The Civilizing Process'in ikinci cildi *State Formation and Civilization*'da Elias, mutlakiyetçilik çağında son bulan devlet oluşumunun materyal şartlarının geleneksel bir izahını sunar. Elias ülkenin, kralın özel mülkiyetinden, toplumun mülkiyetine geçişini anlatır. Fransa'da örneğini bulan modern devletin birleşmesi ve merkezleşmesini hegemonyanın çelik kanunuyla açıklar⁴⁷. Yöneticiler, siyasî bir Darwinizm'le, egemenlik ve en iyi şekilde hayatta kalma için birbiriyle mücadele edeceklerdir. Hayatta kalan iktidar tekeli ele geçirecektir. Bu vasıfsız hukuk, bir dünya yönetimine sebep olacaktır. Böyle "dünya çapında bir fiziksel güç tekeli", tek bir dünya medeniyeti öngörmez⁴⁸. Buna mukabil medenîleşmiş bir dünya, yani tepki kontrolü yüksek bir insanlar dünyası öngörür. Elias'a göre bu kontrolün tek tip âdab-ı muaşeret şöyle dursun, bütünüyle âdab-ı muaşeret tarafından üretilmiş olması gerekmediği gibi, âdab-ı muaşeret, tepki kontrolü için zorunlu bir araç değildir. Onun iddiası, bunun Avrupa tarihinde ortaya çıkan bir araç olduğudur. Dünya medeniyeti ve dünya yönetimi, bir kimsenin kendisinden çok farklı insanlarla bir araya gelip davranışta bulunabilmesi, yüksek seviyede bir tepki kontrolü gerektirmektedir.

Elias, Darwinci hayatta kalanın⁴⁹ merkezî iktidar tekelinin özel mülkiyetten kamu mülkiyetine doğru dönüşümünü, açıklanması zor bulur. Bunu şöyle anlatır:

İktidar önce, özel mücadelelerde fırsatların birikimi ile kazandı, bir açıdan, bir bütün olarak tekeli hükümdarlardan, tâbilerin ellerine geçip

⁴⁷ State Formation and Civilization, pp. 95 and 99.

⁴⁸ Ibid., p. 332.

⁴⁹ Darwinian survivor (çev.).

*gidiverdi ya da tekel yönetimi gibi tâbi gruplarla başlamak için en uygun boyutta sahiplikler ile belirlendi*⁵⁰.

Burada bir paradoks var: iktidar merkezileştikçe büyüyor ama aynı zamanda uçup gidiyor. Elias paradoksu vurguluyor ama teorisi açıklanması gerektiğini söylemesine rağmen, açıklamakta pek net değil.

Siyasî iktidarın merkezileşmesi ve yönetimce farz edilen yeni fonksiyonlarla genişlemesi ile iktidar değişti. Denis Wrong'un mutlak iktidardan⁵¹ dağılmış iktidara⁵² dediği dönüşüm gerçekleşti⁵³. Mutlak iktidar sisteminde inisiyatif ve kararlar tek partinin yahut kişinin ayrıcalıklı yetki alanındadır. Bu sistemi Hobbes Leviathan'da önermişti. Bu tip iktidar hâlâ belli acil durumlarda uygulanır⁵⁴. Bazı siyasî sistemler hâlâ mutlak iktidarla anılır. Diğer tip, dağılmış iktidardır. İktidarın, Robert Dahl'ın saydığı yetenek, rıza ve kaynak gibi kurucu unsurlarının nüfusa yayıldığı ve bölündüğü yerde bulunur⁵⁵. Mutlakıyetçi monarkların mutlak iktidarı büyüdükçe, dağılmış iktidara dönüştü.

Tepki kontrolü, disipline edilmiş bir yurttaşlık yarattı. Burbon kralları ülkeyi birleştirirken⁵⁶, disiplin yayılıyordu. Fransa'nın gücü parlarken, Fransa'nın krallarının gücü sönüyordu. Disipline edilmiş

⁵⁰ Ibid., p. 109.

⁵¹ Integral power: tek, tüm iktidar (çev.).

⁵² Intercursive power ("*Dağılmış iktidar nitelemesi, partiler arasında alanların ayrışması ve iktidarın dengesi ile karakterize olan ilişkiler için kullanılmaktadır.*" **Wrong**, Dennis H., Some Problems in Defining Social Power, American Journal of Sociology vol. 73, s. 674.) (çev.).

⁵³ D. **Wrong**, Power, Oxford: Blackwell, 1979, p. 11.

⁵⁴ G. **Van Bentham van den Bergh**, "The Interconnection between Processes of State and Class Formation", Acta Politica, 11 (1976), p. 309.

⁵⁵ R. **Dahl**, Modern Political Analysis (4th ed.), Englewood Cliffs: Prentice-Hall, 1984, pp. 38-44.

⁵⁶ Unify (çev.).

yurttaşlar daha çok ekonomik, siyasî ve sosyal becerilere sahipti. Bu beceriler, kullanılabilir kaynakları kullanma için rıza ile birlikte toplumdaki daha çok insanın etkilenmesini sağladı. Üstelik onlara ve başkalarına daha fazla iktidarın gücünü tattırdı. Versay'daki yüksek sosyete, diğer tabakanın onu taklit etmesine sebep olmakta daha çok başarılı oldukça, diğer tabaka ve bölgeler daha Versay'dan az kontrol istediler yahut daha az kontrole ihtiyaç duydular. Medenî insanlar, kendilerine hükmetmek isterler ve hükmedebilirler. Çocuklar açık bir örnektir. Öz-denetim ve öz-disiplinli olmak üzere ne kadar hızlı ve daha iyi büyütülürlerse, aile kontrolü ve disiplininden o kadar çabuk uzaklaşırlar. *The Civilizing Process*'in Amerika baskısında ikinci cilt, *Power and Civility* olarak adlandırılmıştı. Elias'ın argümanını benim yorumladığım şekilde izah etmek için bence başlık *Civility and Power* olsa daha uygun olurdu. Bana öyle geliyor ki Elias'ın tezinin iddiası, hem birey hem de ulus için (tepki kontrolü olarak tanımlanan) medeniyetin iktidar olduğudur.

Bunun gibi özet yorumlayıcı bir denemede, herhangi bir eleştirel mesafe almadan Elias ile birlikte düşünmeyi denedim. Bu yüzden son olarak teorisinin karşılaştığı bazı eleştirileri vurgulamak önemlidir.

Öncelikle Elias, Avrupa medeniyetinin ilerlemeci olduğu üstünde ısrar eder. Kendini kabaca 1500 ve 1800 arası dönem ile sınırlayarak, tepki kontrolünün periyodik çözülüşü üzerine görüş bildirmekten kaçınır. Antik Yunan'ın ve modern Almanya'nın barbarlığa gerileyişi (Elias'ın-çev.) tarihinin sonunda bulunur. Elias, tabii ki, âdab-ı muaşeretin gelişiminde durmalar ve başlamalarla sonuca ulaşır ancak bu Melos⁵⁷ ya da (annesinin öldürüldüğü) Auschwitz katliamını açıklar görünmüyor. Benzer bir şekilde, bir kimse tepki kontrolünün artmasının her zaman olumlu olup olmadığını sorabilir. Elias'ın kendini sınırladığı dönemde bile âdab-ı muaşeret eleştirisi almıştı. Molière'in *Alceste*'si ve eski dostu Monsieur

⁵⁷ Melos katliamı: Milattan önce 416 yılında Atina'nın, otoritesini kabul etmeyen Melos'u işgal ederek, halkını katletmesi (<http://en.wikipedia.org/wiki/Milos>) (çev.).

d'Alembert'e cevap veren Jean-Jacques Rousseau incelen âdab-ı muaşeretin ikiyüzlülüğü ve sahtekârlığını anlatmışlardı. Daha sonra bile, Henry James *The Europeans* gibi romanlarda, âdab-ı muaşeretin sınırlamalarının yol açtığı duygusal açlık ve acıyı anlatmışlardı. İnsanları sevmeyenler Elias'ı alıkoymaz. Ne de bir Red McMurphey anarşizminin, Auschwitz'i engellemiş olacağını düşünmez. Belki arzuların kontrol dışında düzensiz çoğalması, tepki kontrolünden daha iyidir ve daha çok tepki kontrolü sağlar.

İkinci olarak Elias, saraylılar dışındaki sosyal tabakanın kendi âdab-ı muaşeretine sahip olması noktasındaki küçümseyiciliği için de eleştirilebilir. Kitlelere yaptığı çok az gönderme, onları seçkinlerden sızanla dolacak boş kaplar olarak gösterir. Bugün, zengin bir kültürel hayata sahip bu kitlelerin, bu kültürle saldırıya uğradığını hisseden seçkinler tarafından yok edildiğini söyleyen toplumsal tarihçiler vardır⁵⁸. Bu yok etmenin temel vasıtası çalışma idi. Çalışma, kitlenin medeniyete en büyük katkısıdır. Hatta sanayi devriminden bu yana, daha öncesi değilse, çalışma nüfusun çoğunluğu için disiplinin en büyük öğretmeni ve medeniyet için ana esas olmuştur. Tepki kontrolü aynı zaman da R.S.I.'yı⁵⁹ üretmiştir.

Üçüncüsü, diğer araştırmacılar gibi Elias'ın bakış tarzı salt sekülerdir. Dine, medenileşme sürecinde hiçbir rol tanınmamıştır. Gerçekte, din Elias'ın âdab-ı muaşereti yumuşatma düşüncesinde tümüyle atlanmıştır. Neticede, Elias Erasmus'un görgü kuralları kitabından açıkça alıntı yaparken, Erasmus'u şekillendiren kilise arka planını ve kafasında yer etmiş teolojik konuları bütünüyle görmezden gelmiştir.

⁵⁸ Örneğin, Rober Darnton, *The Great Cat Masseur* (London: Allen Lane, 1984).

⁵⁹ R.S.I. (Repetitive Strain Injury): Kas-iskelet ve sinir sisteminde, sürekli tekrarlanan hareketler, ağır işler, mekanik baskılar ya da yanlış duruşlar gibi sebeplerle ortaya çıkan kas incinmeleri http://en.wikipedia.org/wiki/Repetitive_strain_injury (çev.).

Dördüncüsü, Elias'ın teorisinin psikoanalitik boyutu okunduğu gibi kabul edilemez. Medeniyetin, hayvanî içgüdülerimizin bastırılması ile yoluyla mümkün olduğu tezi, Sigmund Freud'un *Civilization and its Discontents*'indeki çok yakındır⁶⁰. Bu kitapta Freud, medeniyetin sahip olduğu bu baskının azaltılmasının mümkün olup olmadığını sorar. Freud bu soruyu sorar çünkü ortaya çıkmış bu baskının nevroz ve psikozlara yol açtığını düşünür. Freud'un teorisinde, ego, süper egodan gelen baskıyı kolayca hazmedemez. Egonun direnci, ruhsal hastalıklara yol açar. Anlaşılan o ki, Elias için, ya ego süper egoya hiç direnmez, böylelikle hiçbir ruhsal hastalık ortaya çıkmaz yahut direnir ancak değiştirilemez çünkü baskı zorunlu olarak devam eder. Her iki alternatif de, tatmin edici olabilmesi için kanıt ve argümanlara ihtiyaç gösteriyor. En azından gerilim medeniyetin bedeli olmalıdır⁶¹.

Elias'ın *The Civilizin Process*'inin inişli çıkışlı bir hikâyesi vardır. Rickert, Husserl, Jaspers ve Alfred Weber gibilerden ders gören Elias, 1930'da Frankfurt'ta Kark Manheim'in asistanı olarak çalıştı. Burada Eric Fromm, Paul Tillich, Theodor Adorno ve Max Horkheimer ile birlikte oldu. 1935'te Almanya'yı terk etti. Basel'de acemi bir yayıncı, Yahudi sürgününün olduğu Almanya ve Avusturya'da dağıtılma ve satılma ihtimali olmamasına rağmen, 1938'de cesaretle kitabı yayınlamaya karar verdi. Yeterince garip biçimde, her zaman yaptığı gibi yayıncı kitabı Almanya'da bastı ve Basel'e gönderdi. Savaşın gelip çatması bütün dağıtım ve satış umutlarını yıktı. Yayıncı, İngiltere ve ABD'deki sürgün Almanlara kitabı satmanın bir yolunu bulma umuduyla, stoktaki kitapların ön sayfalarındaki, "Almanya'da Basılmıştır" ibaresini gizlemeyi denedi, ama hiçbir işe yaramadı. Yayıncı Fritz Karker, "satılan kitaptan daha fazlası, eleştiri için gönderildi"

⁶⁰ J. Strachey, trans. (New York: Norton, 1961), p. 6.

⁶¹ Cees Nooteboom, *Rituals*, A. Dixon, trans (Baton Rouge: Louisiana State University Press, 1984 [1980]) p. 123.

demmişti⁶². Sonra, 1960'ta Elias'ın Burbon saraylıları üzerine çalışması bazı Fransız araştırmacıların dikkatini çekti. Vakti gelince kitap Fransızcaya çevrildi. 1979 birinci, 1982'de ikinci cildi İngilizceye çevrildi. 1979'dan beri istikrarlı şekilde dikkat çekti. Sosyal Bilimler Atfı İndeksine göre, 1969 ve 1977 arasında yılda ortalama on dört atfı aldı. 1978-1983 yılları arasında ise bu ortalama 55 kat arttı.

Araştırmacılar devamlı olarak, özellikle burs ararken, multi-disipliner araştırmaların önemini vurgularlar. Çoğunlukla aynı araştırmacılar, *The Civilizing Process*'deki gibi multi-disipliner bir araştırma karşısında korkuyla geri çekilirler. Bu kitap, disiplinler arasındaki geleneksel ayırımla uyum göstermez. Benim üniversitemin kütüphanesinde, Almanca baskı tarih bölümünde yer alıyor. Buna karşılık İngilizce baskı siyasî bilimlerde. Kütüphane için sipariş ettiğim Fransızca versiyon, psikoloji veya sosyoloji olarak tasnif edilebilir. Eminim ki Elias, kesin olmaksızın ilginç olmak daha iyidir diyen ekonomist William Kapp ile (pek az ekonomist aynı derdi) aynı fikirde olurdu⁶³.

⁶² W. Lepenies, "Norbert Elias", *New German Critique* (1978) 15, pp. 58-59; Benzer bir yazı Franz Borkenau, *Sociological Review*, 30 (1938), pp. 308-311 and 31 (1939), pp. 450-452.

⁶³ W. Kapp, *Toward a Science of Man in Society* (The Hague: Nijhoff, 1961), p. 206.